

něji, s citlivými zkratkami ve vztahu k politickému, společenskému a kulturnímu dění a k literaturám ostatním. Např. v mnohém poučný je – v kontextu evropských proudů – pohled na ruský postmodernismus a na úlohu, již v nesyžetové a non-fikční literatuře sehrála díla autorů, kteří se později stali součástí tzv. třetí vlny emigrace (např. A. Siňavski, I. Brodskij, V. Někrasov).

**Galina Binová** a **Ivo Pospíšil** jsou autory druhé stati – *Ukrajinská literatura*. V ní diferencovaně prohloubili informace o etapách, jimiž tato literatura procházela společně ruskou (a také běloruskou) literaturou a soustředili se právě na odlišnosti, specifika a na permanentní zápas o národní svébytnost a osobitost kultury a literatury, samozřejmě i v souvislosti s ovlivněními literaturami evropskými, zejména polskou. Pozoruhodně (právě ve vztahu k vládnoucí moci a tragickým peripetiím) jsou pojaty poznámky o literatuře 20. století (moderna, neoklasicismus, avantgarda, socrealistické období), s akcentací přesunu ohniska postmodernistických výbojů z Kyjeva do Ivano-Frankivska (někdejší Stanislav) a s profilací specifických tendencí. Autorem úvodního nástinného přehledu *Běloruská literatura* je opět **Ivo Pospíšil**, který zaznamenal společně kořeny, ovlivnění a emancipační snahy z rozlehlosti se zejména na odlišnosti a specifičnosti v 20. století – na jeho první třetinu, kdy došlo k rozmachu a emancipaci běloruské literatury, ale rovněž na důsledky dvojí genocidy (ty prožívala stejně bolestně i literatura ukrajinská) – stalinskou ve 30. letech a hitlerovskou v letech čtyřicátých. Autor si všímá také paradoxních jevů v éře samostatného běloruského státu, kdy vinou autoritativního režimu přetrvává politický tlak a tím dva proudy literatury (oficiální a neoficiální), ale zesiluje tzv. běloruský středoevropský diskurs, který prokazuje tendenci běloruské kultury a literatury ke středoevropskému kulturnímu areálu.

Otázkou akceptovatelnosti, nebo naopak kritického postoje vůči každému slovníku je výběr a pojetí hesel. Tato kritéria jsou vždy do značné míry dána charakterem edice (v tomto případě jde o příručku určenou širší čtenářské obci, tedy spíše informativní a orientační) a samozřejmě pohledem na problematiku. Na recenzovaném slovníku si cením, že vedoucí kolektivu i autoři přistoupili k projektu a konkrétním heslům nikoli z hledisek národních preferencí, nýbrž z užitečného „cizího“ nadhledu, který může přispět k objektivnějšímu kontextu autorů i děl, v tomto případě i k přístupu přinejmenším středoevropského odstupu. Pochopitelně, že je to vždy subjektivní pohled, který se autoři snažili v rozpětích subjektivnost – objektivnost a národní kontext – evropský kontext sjednotit konzultacemi s předními odborníky našimi a ruskými, ukrajinskými a běloruskými. Podařilo se tak à priori otupit hroty zbytečných diskusí, které by mohly v souvislosti se zařazením, akcentací atd. jednotlivých autorů a děl vyvstat a vzbudit zbytečné emoce. Domnívám se, že výsledkem je přijatelný kompromis, který rozložil poměr hesel autorských a věcných (pojmy, časopisy, památky, skupiny, národní žánry atp.), hesel věnovaných literatuře od počátku do konce 19. století a literatuře století dvacátého, souvislostem literárních proudů, druhů atd. Samozřejmě, že ne vždy se podařilo sjednotit přístupy autorů jednotlivých hesel, zejména pokud jde o poměr informativnosti a výkladovosti a rozsahu (v tomto případě je subjektivní pohled nejvýraznější), čehož asi objektivně lze jen těžko docílit. Uvědomíme-li si, že slovník (stejně jako další dva ze zmiňované série) vznikl jako „vedlejší“ produkt pedagogů Ústavu slavistiky Filozofické fakulty Masarykovy univerzity v Brně, že jeho autoři měli striktně vymezené „šibeniční“ časový prostor a nulové finanční prostředky k pracovním výjezdům, pak mu rozhodně patří absolutorium.

Ludvík Štěpán

## BALAMONT ZNOVU OBJEVOVANÝ

**K. D. Balmont:** *Duše Českých zemí ve slovech a činech. Vydání, překlad, studie, komentář.*  
D. Kšicová, Masarykova univerzita, Brno 2001

Prof. D. Kšicová a Masarykova univerzita stály u zrodu pozoruhodné publikace s velmi obšáhlym názvem **K. D. Balmont: Duše Českých zemí ve slovech a činech. Vydání, překlad, studie,**

komentář, který již sám o sobě naznačuje, jak náročná práce předcházela vydání tohoto díla významného představitele ruského symbolismu.

Na počátku bylo objevení dávno pohřešovaných textů K. D. Balmonta, jeho eseje a básnických překladů, které autor pod názvem *Duše Českých zemí* sepsal a sestavil na sklonku svého života v emigraci ve Francii. Balmont svá díla pečlivě datoval, a proto víme, že eseje vznikaly postupně až do roku 1931, ale objeveny byly teprve nedávno, v roce 1994, v archivu Karla Kramáře. Tištěné podoby se dočkaly až po 70 letech. Svět se za tak dlouhou dobu zcela změnil, právě proto zvolila D. Kšicová jiný přístup k objevenému materiálu, než jen pouhé otištění či přeložení. D. Kšicová doplnila básnické eseje K. D. Balmonta jejich překladem do češtiny a opatřila je navíc vlastní obsáhlou vstupní esejí o životních osudech, díle a vztahu ruského básníka k české literatuře s názvem *Balmont a česká poezie*. Dále tento pozoruhodný sborník D. Kšicová ozvláštnila kapitolami *K. D. Balmont i E. A. Po a Češskije perevody K. D. Balmonta*. První z nich je věnována vztahu ruského básníka k prvnímu symbolistovi 19. století, který byl Balmontovi blízký svou tvorbou jak po stránce obsahové, tak i formální, a srovnání překladů *Havrana* z pera Balmonta, Brjusova a Nezvala. Druhá pak mapuje zájem o tvorbu ruského básníka mezi českými překladateli a reakcemi české kritiky na jeho dílo. Připomínají se tu naši známí překladatelé jako P. Křižka, J. Pelíšek, O. Fischer a samozřejmě H. Vrbová, jejichž překlady Balmontových veršů patří mezi skvosty české překladatelské tvorby. Sborník uzavírají komentáře k jednotlivým esejům, výběrová bibliografie a obrazová příloha s fotografiemi z cest D. Kšicové za poznáním básníkovy života.

Vynaložené úsilí dalo vzniknout jedinečné publikaci, ale práce to byla jistě náročná. Jen vyhledání originálních verzí některých českých básní, které Balmont překládal do ruštiny, bylo jistě nelehkým úkolem. Mám na mysli na příklad básně méně známé básničky Růženy Švarcové. Dalším nelehkým úkolem byl také samotný překlad do současného českého jazyka a pro současného čtenáře. Autor byl básník, což se významnou měrou odrazilo ve stylu esejí. Básnický jazyk K. D. Balmonta je přeplněn obrazy, symboly, reminiscencemi či různými motivy, místy až patetickými; v jeho složitých, několikanásobně rozvinutých souvětích se myšlenka zaplétá, někdy až jakoby ztrácí. D. Kšicové se podle mého názoru podařilo najít vhodný kompromis v řešení všech překladatelských záležitostí tolik let starého textu. Její překlad do češtiny je pro současného čtenáře přijatelný a zároveň stále odráží poetický půvab a nostalgii doby dávno minulé, tak jak ji v písemné formě zachytil K. D. Balmont. Tato publikace je přínosná také svou dvojjazyčností. Sestavením originální ruské verze samotných esejů na straně jedné s jejich českým překladem na straně druhé autorka umožnila i porovnání obou textů. D. Kšicová vlastně ponechala svým čtenářům možnost přímého zhodnocení své překladatelské práce a poskytla tak také návod, jak se dají některé záležitosti překladu uměleckého textu vyřešit.

K. D. Balmont věnoval své eseje české literatuře, přesněji české poezii, kterou si oblíbil. Někteří čeští básníci ho natolik okouzlili, že se rozhodl proniknout do tajů českého jazyka a prostřednictvím svých překladů předat nadšení českou básnickou tvorbou i svým krajanům. Tato malá antologie K. D. Balmonta je jakýmsi završením jeho studia české literatury, historie a kultury.

V první esejí se autor zaměřil nad Slovany, nad jejich historií, kulturou a lidovou slovesností, vzájemností i nevzájemností. Práce věnované konkrétním literárním tvůrcům začíná esejí o K. H. Máchovi a jeho *Máji*. Po ní následují Balmontovi oblíbenci: J. Vrchlický, O. Březina a A. Sova. Dále autor vybral P. Bezruč, K. Tomana a O. Theera, z méně významných básníků pak také J. Rokytu. Ve společnosti českých jmen se nachází i jedno cizí: Paul Selver. Tento anglický slavista, spisovatel a překladatel si tuto poctu zasloužil tím, že svým dílem, na příklad *Modern Czech Poetry*, inspiroval a do jisté míry i vedl Balmonta v zpracování jeho vlastního pohledu na českou poezii. Po malé anglické vsuvce následuje esej věnovaná V. Vaňkovi a na ní navazuje kapitola, kterou tvoří čtyři medailony. Legionářskou tematiku z eseje o V. Vaňkovi K. D. Balmont dále rozvíjí u R. Medka a F. Kubky. J. Pelíšek a R. Schwarzová patřili mezi básníkovy přátele. Závěrečná třináctá esej je věnována J. Wolkerovi.

D. Kšicová se analýze jednotlivých esejí podrobněji věnuje ve vstupní části publikace a doplňuje další informace v komentářích. Je samozřejmé, že ne vše, co Balmont napsal, má stejnou úroveň. Díky časovému odstupu je znát, že u zrodu některých esejí stály do jisté míry pragmatické důvody, ale na straně druhé jsou Balmontovy postřehy do dnešních dní částečně aktuální a hod-

notné. I výběr českých básníků nebyl jistě objektivní. K. D. Balmont vybíral autory blízké své vlastní tvorbě a smýšlení.

Otázkou je, komu byl Balmotův sborník vlastně určen. Prvotně jistě pro ruské prostředí, ale situace v 30. letech minulého století nebyla pro takový druh publikace příliš vhodná. Autor se také snažil o vydání své práce v Čechách, tedy spíše počítal s ruskou emigrací, která měla v Praze početné zastoupení. Ale nyní po tolika letech, v jiném století, kdy se zcela změnilo životní tempo, priority i hodnoty, je taková publikace určena pouze pro odbornou veřejnost. Potvrzuje to i její nízký náklad. Seznámení se s těmito texty nicméně jistě obohatí i náhodného čtenáře a poskytne spoustu zajímavých informací, na příklad studentům – a nejen slavistických oborů.

D. Kšicová se tvorbou K. D. Balmonta i symbolismem jako takovým zabývá dlouhou dobu, proto byla jistě tou pravou osobou, které se měl objevený cenný rukopis světit. Výsledná publikace potvrdila, že to byla volba správná. Pod jejím vedením vznikla precizně zpracovaná další kapitola z česko-ruských literárních vztahů.

Iva Pohlová

## POLSKÁ SLOVNÍKOVÁ PŘÍRUČKA, KTERÁ U NÁS CITELNĚ CHYBÍ

**Grzegorz Gazda:** *Słownik europejskich kierunków i grup literackich XX wieku*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2000, 768 s.

V první polovině minulého roku přišla na knižní trh v Polsku příručka, která svým záběrem i významem překračuje hranice jedné národní literatury, *Słownik europejskich kierunków i grup literackich XX wieku*, publikace, která až dosud i u nás pro potřeby literární vědy, ale také vysokých a středních škol, citelně chybí. Po slovníku dosud známých polských literárních skupin a slovníku žánrů se zřetelem k polskému spektru žánrových forem, je to další počín, který svědčí o soustředěné snaze polské literární vědy důkladně zmapovat pomůcky pro detailnější zkoumání literatury v širším kontextu. Recenzované dílo je o to obdivuhodnější, že jeho autorem je jedinec, který odvedl (v rozsahu, záběru i výsledném efektu) práci, již mnohdy řadu let konají celé tvůrčí kolektivy.

Grzegorz Gazda je předním polským genologem, literárním historikem a publicistou, čas přednášel na univerzitě v Caen ve Francii; je mimořádným profesorem a dnes působí jako vedoucí Katedry teorie literatury, divadla a filmu Lodžské univerzity v Lodži a zároveň plní funkci šéfredaktora mezinárodního genologického časopisu *Zagadnienia Rodzajów Literackich*. Na počátku Gazdova slovníkového počínu stála kniha o evropských avantgardních proudech (Gazda, G.: *Awangarda – nowocześnieść i tradycja*, Łódź 1987); při práci na ní, jak sám přiznává, mu chybělo kompendium, v němž by našel a mohl si ověřit fakta, data, tituly děl atd. z evropské literatury, které byť z národních pohledů různé, přece jenom mají jisté společné jmenovatele. Studium mnoha knih, monografií, studií a článků autorů polských a několika dalších států přineslo G. Gazdovi nejen dostatek materiálu pro jeho tehdejší vědeckou práci, ale doslova zavalilo jeho pracovní stůl texty, které – když je později letmo přehlédl – načrtávaly velice užitečný komparatistický obraz evropských literatur dvacátého století. A to už byl jen krůček k pokušení, které se jmenuje slovník, projekt ambiciózní, pro člověka, který předtím nic takového nedělal, přímo fascinující a zároveň neskutečný, jehož výsledek v praxi naplňuje další sféru integračních procesů v Evropě, když mapuje kořeny a procesy literárních směrů, hnutí a seskupení, které v neklidném dvacátém století v Evropě podmiňovaly, vytvářely a inspirovaly mnohé počiny národních literatur.

Slovník evropských směrů a literárních skupin 20. století G. Gazdy obsahuje přes 350 abecedně řazených, obšírných a problematiku relativně vyčerpávajících hesel, která zahrnují literární půdorys evropského kulturního obzoru (tedy i literaturu psanou v jazyku jidiš a někdy jevy z literatur obou amerických kontinentů). „*Literární směr /.../ chápu jako komplex stejnorodých světónázorových a uměleckých jevů, které se naplňují v programových výpovědích, manifestech, teoretických*